

Jolanta Łaskawska

"Filozofia pedagogiki. Podstawy edukacji: teoria - metodyka - praktyka", Adolf E. Szołtysek, Katowice 2003 : [recenzja]

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (18-19), 429-433

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jolanta Łaskawska

Recenzja książki: Adolf E. Szoltysek, Filozofia pedagogiki Podstawy edukacji: teoria - metodyka - praktyka Wyd. „ESSE” Katowice 2003, ss. 585.

Recenzowana monografia jest oryginalnym dziełem filozoficzno-pedagogicznym w dziejach myśli europejskiej. Rozprawa pobudza do głębokiej refleksji nad kondycją szkoły europejskiej oraz człowieka w kontekście rodziny, narodu i państwa.

Rozprawa A.E. Szoltysego FILOZOFIA PEDAGOGIKI jest zasadniczo zmienioną wersją jego wcześniejszej monografii pn. FILOZOFIA WYCHOWANIA [Wyd. A. Marszałek Toruń 1998]. W notce wydawniczej [na okładce] czytamy: „*Filozofia pedagogiki* jest pierwszą próbą całościowego ogarnięcia pedagogicznych i etycznych dylematów europejskiej edukacji. Celem monografii jest prezentacja autorskiej teorii człowieka, wartości i norm, teorii oraz metodyki wychowania człowieka, poprzedzona przeglądem i analizą dotychczasowych koncepcji człowieka i teorii wychowania. Monografia adresowana jest dla ludzi myślących, odwołujących się do refleksji, medytacji, lecz przede wszystkim do ich duchowych aktów rozumu, aktów serca oraz aktów woli. Jest napisana prostym językiem, choć traktuje o podstawowych problemach edukacji współczesnego człowieka, zagubionego w kulturze masowej. Książka jest napisana z myślą o tej młodzieży studiującej, która zamierza poświęcić się pracy nauczycielskiej w szkole, powinna być również przydatna dla nauczycieli oraz rodziców. Z tezami książki powinien zapoznać się każdy, komu leży na sercu dobro dziecka, w tym jego wszechstronny rozwój.”

W *Przedmowie* autor stwierdza, że zasadniczy wpływ na treść książki wpłynęło intensywne współdziałanie w ostatnich czterech latach z Wojewódzkim Ośrodkiem Metodycznym w Katowicach. Zawartość monografii, a szczególnie rozdział piąty: *Teoria wychowania* i rozdział szósty: *Metodyka wychowania*, krystalizowała się w ramach kursów, konferencji i spotkań z nauczycielami i dyrektorami, psychologami i pedagogami, metodykami i wizytatorami województwa śląskiego. Z tej to racji w pełni uzasadniony jest podtytuł recenzowanego dzieła: *Podstawy edukacji: teoria - metodyka - praktyka*.

Recenzowana książka składa się z sześciu rozdziałów:

W rozdziale pierwszym: *Dylematy pedagogiki*, postawiono hipotezy dotyczące kryzysu europejskiej edukacji i kultury; kryzys polskiej edukacji i kultury został ujęty jako pochodny względem kryzysu europejskiego. Między innymi czytamy:

„Etyka rugowana jest z życia publicznego, zarówno społecznego jak i politycznego, państw europejskich. Szkoła europejska pogrąża się w coraz większym impasie. Etyka rugowana jest również z życia szkolnego, zaś jej miejsce zajmuje tolerancja, asertywność oraz demokracja liberalistyczna, która w ramach głosowania ustala, co jest prawdziwe i dobre dla szkoły, w szczególności w ramach szkolnego programu wychowania. Chaos moralny w szkołach europejskich ma charakter strukturalny. Kultura europejska wraz z edukacją wchodzi w ostre stadium kryzysu. [...] Chaos moralny wkraśl się do rodzin. Rodzina, jako konstytutywny składnik narodów europejskich, ulega strukturalnemu rozpadowi. [...] Zatrważająco rośnie liczba zachowań, wskazujących na słabość lub nawet brak hamulców moralnych, co przejawia się w: - nikłej świadomości zła, złych czynów, złego postępowania, - słabej rozróżnialności zła od dobra, czynów dobrych od czynów złych, - słabej rozróżnialności kłamstwa od prawdy lub fałszu od prawdy. To zaś prowadzi do: (1) przestępczości nieletnich w takich formach, jak: bandyckie napady dzieci i młodzieży na ulicach, nagminne kradzieże dzieci i młodzieży w szkołach i sklepach, wandalizm, agresywne zachowanie dzieci i młodzieży w szkole i poza nią, malejąca dyscyplina w szkole, napady na wychowawców-nauczycieli, szantaże i pobicia nauczycieli, (2) rozkwitu grup przestępczych dzieci i młodzieży, (3) alkoholizmu i narkomanii dziecięcej, (4) bezsensu ludzkiego życia.” [s. 25.] Program zażegnania kryzysu przedstawiono w szesnastu dylematach pedagogiki. Dokonano też przeglądu koncepcji wychowania w pedagogice polskiej na tle europejskich koncepcji edukacji.

W rozdziale drugim: *Dylematy etyki*, pokazano dylematy antropologiczno-etyczne na tle dwu rozłącznych koncepcji człowieka: Platona i Arystotelesa, zarysowano dwie rozłączne koncepcje etyki sformułowane w V wieku p.n.e.: etykę aretologiczną Sokratesa i etykę normatywną Arystotelesa oraz dwie istotnie różne koncepcje etyki sformułowane w XX wieku: etykę aksjologiczną Maxa Schelera i etykę personalistyczną Karola Wojtyły. Dwa pierwsze rozdziały, nakierowane na dylematy pedagogiki oraz etyki, mają charakter przeglądowy. Te rozdziały wyznaczają problematykę kolejnych czterech rozdziałów, w których ujęta jest autorska koncepcja człowieka i etyki oraz autorska koncepcja teorii wychowania oraz metodyki wychowania; koncepcja człowieka warunkuje koncepcję etyki i odwrotnie, co oznacza, że nie da się oddzielić problematyki antropologicznej od problematyki etycznej. Etyka (warunkująca wychowanie w szkole) i dydaktyka (warunkująca nauczanie w szkole) stanowią filary pedagogiki: „Niniejsza monografia jest pierwszą próbą całościowego ogarnięcia pedagogicznych i etycznych dylematów europejskiej edukacji. Jej celem jest prezentacja autorskiej teorii człowieka, wartości i norm, teorii oraz metodyki wychowania człowieka, poprzedzona przeglądem i analizą dotychczasowych koncepcji antropologicznych i etycznych. W kontekście poczynionych analiz zrekonstruowano założenia etyki tomistycznej, jako że

korzysta z arystotelesowskiej koncepcji człowieka i etyki. W tej części uzasadniana jest teza: Platona i Arystotelesa koncepcje człowieka, wzmocnione koncepcjami człowieka św. Augustyna i św. Tomasza, wyznaczają sens europejskiej kultury i edukacji.” [s. 94]

W rozdziale trzecim: *Teoria człowieka*, przedstawiono autorską teorię człowieka - formułę trójjedni człowieka - stanowiącą unię:

- teorii człowieka jako osoby ludzkiej, zakotwiczonej w rodzinie,
- teorii człowieka jako istoty społecznej, osadzonej w społeczeństwie,
- teorii człowieka jako obywatela, osadzonego w państwie.

Najwięcej miejsca poświęcono teorii osoby ludzkiej oraz teorii rodziny. Osoba ludzka jest identyfikowana poprzez takie atrybuty, jak charakter, człowieczeństwo, osobowość oraz prawo moralne. Sensowna refleksja nad filozofią wychowania i kształtowania młodego człowieka zakłada sensowną refleksję nad trójjednią człowieka, ale i refleksję nad trójmianem: rodzina - społeczeństwo - państwo. Osią rozważań jest związek istotowy, zachodzący pomiędzy trójjednią człowieka: osoba ludzka - istota społeczna - obywatel, a trójmianem: rodzina - społeczeństwo - państwo: „U podłoża człowieka trójjedni tkwi myśl: każdy z osobna rozpatrywany człowiek charakteryzuje się trzema nieredukowalnymi manifestacjami lub inaczej, człowiek ma trzy oblicza:

- pierwsze, to oblicze moralne osoby ludzkiej - warunkowane zakorzenieniem rodzinnym, jest kształtowane przez naturę bytu ludzkiego,
- drugie, to oblicze etyczne istoty społecznej - warunkowane zakorzenieniem społecznym, jest kształtowane przez kulturę,
- trzecie, to oblicze jurydyczne obywatela - warunkowane jego osadzeniem w państwie, jest kształtowane przez politykę.

To zaś oznacza, że człowiecza trójjednia: osoba ludzka - istota społeczna - obywatel, jest osadzona w aksjologicznej trójjedni: hierarchia wartości idealnych - hierarchia wartości kulturowych - hierarchia wartości politycznych, oraz w normatywnej trójjedni: ogół norm moralnych - ogół norm etycznych - ogół norm jurydycznych.” [s. 175]

W rozdziale czwartym: *Teoria wartości i norm*, rozwinięto tezę: dane wartości i normy ściśle przylegają do określonej koncepcji człowieka; trójjedni człowieka (osoba ludzka - istota społeczna - obywatel) odpowiada trójjednia wartości (idealne - kulturowe - doktrynalne) oraz trójjednia norm (moralne - etyczne - jurydyczne). Dopiero na gruncie określonej koncepcji człowieka sensowne są tezy dotyczące aksjologii czy etyki. W nawiązaniu do teorii trójjedni człowieka uzasadniono tezę: świadomość człowieka dzieli się na: (1) świadomość moralną człowieka jako osoby ludzkiej, (2) świadomość etyczną człowieka jako istoty społecznej, (3) świadomość polityczną człowieka jako obywatela. Również w nawiązaniu do teorii trójjedni uzasadniono tezę: prawo etyczne istoty społecznej stanowi „zwor-

nik” scalający prawo moralne osoby ludzkiej z prawem jurydycznym obywatela. Człowiecze dylematy ukazano w świetle wartości oraz norm, ale i obowiązków oraz powinności. Autor stwierdza: „Przedstawiona teoria wartości i norm jest konsekwencją teorii trójjedni człowieka [...]. Jeżeli w ramach teorii człowieka da się wyróżnić trzy jego manifestacje, to tym trzem manifestacjom muszą odpowiadać trzy typy wartości i norm:

- człowiek jako osoba ludzka jest zakorzeniony w wartościach idealnych i normach moralnych, warunkowanych sferą duchową,
- człowiek jako istota społeczna jest zakorzeniony w wartościach kulturowych i normach etycznych, warunkowanych więziami publicznymi w społeczeństwie,
- człowiek jako obywatel jest osadzony w wartościach politycznych i normach jurydycznych, warunkowanych więziami publicznymi w państwie.

[...] U podłoża teorii trójjedni tkwi myśl o trzech obliczach człowieka: moralnym obliczu osoby ludzkiej (człowiek moralny), etycznym obliczu istoty społecznej (człowiek etyczny), jurydycznym obliczu obywatela (człowiek polityczny). Zarazem te trzy typy wartości i norm podlegają zasadzie „naczyń połączonych”. [s. 274]

W rozdziale piątym: *Teoria wychowania*, rozwinięto tezę: teoria wychowania stanowi unię: (1) teorii wychowania personalnego, zakotwiczonej w teorii wychowania do życia w rodzinie, (2) teorii wychowania społecznego, zakotwiczonej w teorii wychowania do życia w społeczeństwie, (3) teorii wychowania obywatelskiego, zakotwiczonej w teorii wychowania do życia w państwie. Wskazano na związek, zachodzący pomiędzy spontanicznym i prymarnym wychowaniem rodzinnym a systematycznym i sekundarnym wychowaniem szkolnym. Zróznicowano problem odpowiedzialności moralnej rodziców i odpowiedzialności jurydycznej szkoły za formowanie postaw prorodzinnych, prospołecznych i propaństwowych. Podstawowa teza rozdziału jest następująca: Prymarna moc efektów edukacyjnych tkwi w całościowym ukształtowaniu człowieka, a więc człowieczej duchowości w harmonii z człowieczą psychicznością. Owa harmonia stanowi podstawę człowieka moralnego, zaś wiedza kształcąca oraz wiedza wyzwalająca umożliwiają i to, by człowiek myślał i działał wedle takich atrybutów ludzkiego ducha, jak rozum, serce, wola.

Według Autora „W edukacji europejskiej (a więc i polskiej) tkwi przekonanie, że problem wychowania z istoty uwikłany jest w spory ideologiczne, doktrynalne, polityczne czy religijne. Różne partie polityczne czy parlamenty uzurpują sobie prawo do upolityczniania wychowania. Jeżeli szkoła ma prawidłowo działać, czyli ma wypełniać swoją edukacyjną misję w odpowiednim klimacie moralnym oraz klimacie intelektualnym, to musi być uwolniona od wszelkich sporów doktrynalnych. Jeżeli wychowanie jest wyprowadzone z teorii (a nie z ideologii, doktryny ateistycznej czy politycznej), to wtedy jest uwolnione od wszelkich sporów doktrynalnych w takim samym sensie, jak np. twierdzenie Pitagorasa. [...] Wychowanie

jest to sekwencja działań nakierowanych na formację człowieka moralnego o określonej kulturze etycznej i politycznej, przygotowywanego do życia w rodzinie, społeczeństwie, państwie.” [s. 354]

W rozdziale szóstym: *Metodyka wychowania*, uzasadniana jest teza: metodyka wychowania stanowi unię: (1) metodyki formułowania programu na podstawie określonej teorii, (2) metodyki formułowania scenariuszy na podstawie programu, (3) metodyki prowadzenia lekcji na podstawie scenariusza. Przedstawiono procedurę tworzenia: (a) przedszkolnego programu wychowania, (b) szkolnego programu wychowania, (c) szkolnego programu profilaktyki, (d) wychowania do życia w rodzinie. Opisano strukturę formalną lekcji w kontekście budowy scenariuszy. W tym rozdziale opisano istotny związek między teorią wychowania a metodyką wychowania, jako że każdy szkolny przedmiot - np. matematyka, geografia, biologia czy język polski - odwołuje się do teorii danego przedmiotu oraz metodyki tegoż przedmiotu. Wykazano, że praktyka szkolna jest funkcją teorii danego przedmiotu oraz metodyki tegoż przedmiotu.

W rozdziale szóstym autor wykazuje, że mądre wychowanie stanowi już rzetelną profilaktykę, eliminującą wiele przyczyn późniejszych patologii w życiu społeczeństwa, w tym różnego rodzaju uzależnień; „profilaktyka proponowana w ustawach i programach około ustawowych jest nieproporcjonalnie droższa od rzetelnie realizowanego wychowania w domu rodzinnym i szkole. Im więcej w działaniach wychowawczych jest wychowania personalnego, preferującego formowanie prawego charakteru osoby moralnej, tym mniej dana osoba wymaga zabiegów profilaktycznych.” [s. 527]

Recenzowana monografia liczy 585 stron, zawiera 819 przypisów. Każdy rozdział kończy się podsumowaniem oraz pytaniami kontrolnymi. Książka opatrzona jest w indeks nazwisk, zestaw definicji, bibliografię, tłumaczenia streszczenia w czterech językach. Na uwagę zasługują wzorcowa adiustacja tekstu. Książka jest wydana w miękkiej i twardej okładce.

Z treścią recenzowanej monografii powinni zapoznać się wszyscy odpowiedzialni za przygotowanie studentów do pracy nauczycielskiej, ale i studenci przygotowujący się do pracy z dziećmi i młodzieżą. Powinni również zapoznać się z nią wszyscy odpowiedzialni za system edukacji narodowej w Polsce. Niniejsza rozprawa umożliwia całościowy wgląd w edukację, odpowiada na pytanie: po co dziecko wysyłamy do szkoły oraz umożliwia rodzicom zapoznanie się z kryteriami nauczania, wychowania i kształcenia ich dziecka pod kątem wyboru dla niego szkoły. Recenzowane dzieło spełnia wymogi podręcznika i z tej racji powinno być dostępne w każdej szkole.